

«Сейфуллин оқулары-14: Жастар, ғылым, инновациялар: цифрландыру – жаңа даму кезеңі» атты Республикалық ғылыми-теориялық = Материалы Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения-14: Молодежь, наука, инновации: цифровизация – новый этап развития». - 2018. - Т.1,Ч.4. - Б.132-136

Студенттердің техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие үдерісіне бейімделуі

Шманова М.

Қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, еліміз әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 2010 жылғы Қазақстан халқына кезекті Жолдауында: «Біз кәсіптік және техникалық білім берудің мазмұнын толық жаңартпақ ниеттеміз» деген болатын [1].

Қазіргі кезде еліміздің экономикалық жағдайы, оның қаншалықты нарық жағдайына бейімделуіне білікті жұмысшы мамандарына деген сұранысты қанағаттандыру мәселесіне тікелей байланысты. Қазақстан елінің ресурстық байлығын игеретін білікті жұмысшыларды дайындау, кәсіптік білім беру орындарының басты міндеті болып табылады. Ал, осы болашақ жұмысшы мамандарға қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеру – маңызды мәселелердің бірі.

Еліміздің білім беру жүйесінде оқытудың озық технологияларын меңгермейінше, сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің дамытуына көмектеседі. Оқыту технологиясын таңдап, іріктеу-білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқарудың негізгі бір буыны. Сондықтан оқу орындарында кез келген пәнді оқытуда, бүгінгі күннің озық оқыту технологияларымен жүзеге асыру маңызды [2].

Қазіргі білім беру жүйесін реформалаудың негізгі бағыттарында көрсетілген мемлекеттік маңызы бар міндеттердің бірі – жастардың өз кәсібіне деген қызығушылығын қалыптастыру мәселесі. Бұл орайда колледждің алдына қойып отырған міндеттері – мамандарды кәсіби даярлаудың сапасын көтеру, олардың таңдап алған мамандықтарына деген қызығушылығын арттыру, өз кәсібіне деген жауапкершілігін қалыптастыру.

Мектеп бітірген соң оқушылардың колледжге келуі – олардың өміріндегі алғашқы дербес қадамдарының бірі. Қазіргі кезде кез-келген оқушының мектептен кейін колледжге түсіп, сол оқу орнына бейімделуі орасан зор әлеуметтік мәнге ие. Білім алушыларға қойылатын барша

талаптардың орындалуын қамтамасыз ететін – мұғалімдер. Ұстаздар оқушыларға тек білім беріп, біліктілігін ғана көрсетіп қоймай, олардың колледждегі күнделікті жүріп-тұру дағдысын игеруіне, қоғамдық тәртіпке бағынуына, тұлғалық бейнесінің қалыптасуына жұмыс істейді. Білім алушының бойындағы жауапкершілікті арттыруды әрқашан бірінші орынға қояды. Бейімделу процесі – үздіксіз процес. Бейімделу - адамның, әлеуметтік топтың және әлеуметтік ортадағы әлеуметтік өзара әрекеттесудің ішкі ортасының салыстырмалы тұрақтылығын сақтауға бағытталған қоршаған орта жағдайларына бейімделу негізінде жатқан организмнің психологиялық және физиологиялық реакцияларының тіркесімі.

Кон И.С. бейімделуді нақты жағдай жағдайында үйренген нормалар мен құндылықтарды белсенді түрде бейімдеу және ерікті іске асыру үдерісі деп айтады.

Ал, Хорошко В.Т., Бибрих Р.Р. және басқалар бейімделуді білім алушының әлеуметтік және жеке қасиеттерінің негізгі параметрлерін білім алушының сыртқы факторы ретінде колледждің орта жағдайына сәйкес келтіру процесі ретінде түсіну керек деп санайды.

Процкий П.А. бейімделуді білім алушының колледж өміріне белсенді шығармашылық бейімдеу ретінде сипаттайды, оның барысында психикалық белсенділікті ұйымдастыру, таңдаған мамандыққа деген қызығушылық, ұжымдық және жеке ұтымды жұмыс, бос уақытта және күнделікті жасалатын жұмыс, кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу және жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін өзін-өзі тану туралы айтылады.

Сиомичев А.В. бейімделу деп жаңа әлеуметтік ортаға ену үрдісі кезіндегі қиындықтарды жеңу, топ-топтық қарым-қатынастарды орнату, білімнің жаңа формаларына үйренуді түсінеді. [3].

«Бейімделу» феноменін қазіргі заманғы анықтамасын айтатын болсақ, ол бейімделу процесі ретінде ғана емес, сондай-ақ субъектілер мен қоршаған ортаны өзара әрекеттестікте үйлестіру үдерісі ретінде де түсіндіріледі.

Білім алушылардың колледжге психологиялық бейімделуі деп – оқу орнында қалыптасқан талаптарды орындауын, тәртіпке бағынуын, баға өлшемдерін түсінуін, құндылықтар мен нормаларды бойына сіңіруін, бір сөзбен айтқанда, білімалушының сол оқу орнына икемдену қабілетін айтады. Білімалушылардың оқу орнына оптималды бейімділігін қамтамасыз ететін тактика мен жоспарларды жасау үшін бірінші курс студенттерінің өмірлік жоспарлары мен қызығушылықтарын, басым мотивтерінің жүйесін, тартымдылық деңгейін, өзін бағалауын, мінез-құлқын саналы реттеу қабілетін және т.б. білу үшін колледждегі білім алушылардан әртүрлі тест алынып, тренингтер мен жаттығулар жасалып, сауалнамалар жүргізіледі. Колледждің оқу бағдарламасы кез-келген оқытушыдан білімалушылардың колледжге бейімделуін қалыптастырудың дұрыс та тиімді жолдарын білуді талап етеді. Тіпті, қалыптасып бейімделген студенттердің арасында да бірталай жұмыстар жасау қажет болады. Колледждегі оқу процесі көп деңгейлі, бірнеше жүйені біріктіретін динамикалық жүйе ретінде

карастырылады. Бұл жүйенің түпкі мақсаты – мамандарды жалпы және кәсіби тұрғыдан даярлаудың жоғары сапасына қол жеткізу.

Бірінші курс білім алушыларын бейімдеудің ерекшеліктерін анықтау үшін психологиялық-педагогикалық ғылымдағы терминді түсіну қажет.

Бұл белгілі бір әлеуметтік рөлде адамның табысты жұмыс істеуі үшін бейімделудің оң мәні. Зерттеушілер бірінші курс білім алушыларының бейімделу үдерісінің үш түрін ажыратады:

1) бейімдеу – білім алушылардың жаңа ортаға бейімделуіне қатысты формальды болып табылады;

2) әлеуметтік бейімдеу, яғни бірінші курс білім алушыларды ішкі интеграциясы және жалпы алғанда студенттік ортаға интеграциялау;

3) білім алушыларды тәрбиелік жұмыстың жаңа формалары мен әдістеріне дайындау бойынша дидактикалық бейімделу. Осылайша, бейімделу қоршаған ортаға адаммен өзара әрекеттесу процесі болып табылады, оның нәтижесінде осы ортадағы өзгерістерге сәйкес келетін үлгілер мен мінез-құлық стратегиялары пайда болады.

Бірінші курс білім алушының бейімделу үрдісі бейімделу жағдайынан тиімді шығуы болып табылады, оның жеке қабілеті өз мүмкіндіктері мен туындаған қиындықтарға байланысты болады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиетте білім беру үдерісінде бірінші курс білім алушыларының табысты психологиялық-педагогикалық бейімделуіне ықпал ететін сыртқы және ішкі факторлар көрсетілген [4].

Адаптациялау бірінші курс білім алушыларының арасындағы ең өзекті мәселелердің бірі. Білім алушының табысты үлгерімі үшін қажетті шарт - бұл колледжде білім алу және тәрбиенің жаңа ережелерін меңгеру. Бірінші оқу жылында бірінші курс студенттерінің студенттік топтарға бейімделуі, психикалық қызметінің ұтымды ұйымдастырудың қалыптасқан дағдылары, таңдаған мамандықтары туралы бағдарлануы, еңбектің оңтайлы режимінің әзірленуі, демалыс және күнделікті күнінің оңтайлы режимі, тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін дамыту және тәрбиелеу үрдісі жүреді. Бірінші курсқа бейімделу үрдісі келесі деңгейлерден өтеді:

1. Жаңа оқу жүйесіне бейімделу.

2. Өзгертілген білім беру режиміне бейімделу.

3. Жаңа топқа енгізу [3].

Колледжге түсумен қатар, қарым-қатынастың жаңа жүйесіне ену және нақты оқыту үдерісі бірінші курс білім алушыларына ерекше қиындық туғызады. Ұзақ мерзімді үйреншікті мектеп стереотипінің күрт үзілуі, мұғаліммен өзара әрекеттесу сипатының өзгеруі, жаңа әлеуметтік қауымдастыққа кіруі, сонымен қатар, осы қатынастар жүйесінде орын алуға тырысуы нәтижесінде қарым-қатынастағы қиындықтар, оқыту мотивациясының төмендеуі, көзқарастардың сәйкессіздігі секілді келеңсіз жағдайлар пайда болуы мүмкін.

Бейімделу процесінің тиімділігі және қолайлы бейімделу кезеңін құру - техникалық мектеп пен бүкіл бірінші курс білім алушыларымен жұмыс

жасайтын барлық педагогикалық қызметкерлердің бүкіл оқу үдерісіндегі басты міндеті.

Бейімделу үдерісін және оны техникалық мектепте басқаруды зерттеу келесі аспектілермен анықталады.

Ең алдымен, ол оқыту мен тәрбие үдерісіне қатысатын жастардың психологиялық дайындық деңгейін анықтап, жеке тұлғаның одан әрі дамуын болжауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, білім алушының бейімделу кезеңінің ерте өтуі әлеуметтік өзара қарым-қатынастар мен қарым-қатынастар жүйесіне ықпал етеді, осылайша бірінші курс білім алушыларының эмоционалдық жағдайын, оның стресс-қарсылық және жеке дамуын анықтайды.

Білім алушы колледжге түскеннен бастап, білім беру және тәрбиелеу іс-шараларына және тұлғааралық қарым-қатынастың жаңа әлеуметтік жүйесіне араласып, оларды мектеппен салыстырады. Жаңа жағдай бірінші курс студенттеріне оның барлық академиялық қызметін қайта ұйымдастыруды талап етеді. Мұнда ол жаңа талаптармен, студенттердің өмірінің көп қырлы болуымен, дәрістерге қатысуға, әдебиетпен, арнаулы пәндермен жұмыс істеп, сонымен бірге студенттік өмірге белсене қатысатын кезде кездеседі.

Бірінші курс білім алушыларын колледждегі оқу процесіне бейімдеу үрдісінде келесі қиындықтар анықталды:

1. Мектеп ұжымынан кетуге байланысты күйзелістер;
2. Таңдалған мамандыққа мотивацияның жеткіліксіздігі;
3. Психологиялық өзін-өзі реттеуді жүзеге асыруға қабілетсіздігі (дербес жұмыс дағдыларының жоқтығы, жазбалар, бастапқы көздермен жұмыс, сөздіктер, каталогтар);
4. Жұмыстың оңтайлы режимін іздеу және жаңа жағдайда еркінсу;
5. Топтың және беделді мұғалімдер алдында сөйлеуден қорқу;
6. Резидент емес білім алушылардың әлеуметтік-экономикалық проблемалары: өзін тұрғын үй және қаржы құралдарымен қамтамасыз ету, қаланы білмеу, туыстары мен достарынан эмоционалдық қолдаудың жоқтығы [4, 5].

Осы проблемаларды табысты шешу білім алушылармен өзара әрекеттесудің әртүрлі деңгейлерде тиімді бейімделуіне ықпал ететін осындай форманы енгізуімен байланысты:

- білім беру - білім беру қызметіне бейімделу;
- білім беру - шығармашылық белсенді және тәуелсіз тұлғаны моральдық позициямен және моральдық өзін-өзі тануымен тәрбиелеу;
- психологиялық - оқуға деген мотивацияны дамыту, өзін-өзі бағалау;
- тұлғааралық - тиімді тұлғааралық қарым-қатынас процестерін қамтамасыз ету [6,7].

Колледжде оқыту мен тәрбиелеу үрдісін бақылаудың күрт өзгеруі ата-аналар мен мұғалімдердің үнемі тексерулерінде болатын көптеген білім алушылардың өз уақыттарын ұйымдастыра алмай, бірінші аттестациядан шығаруға үміткер болуына әкеледі.

Дегенмен, оқу үдерісі, тіпті ұйымның ең жоғарғы деңгейінде де, студенттерді колледжге бейімделуін қамти алмайды. Осыған байланысты, бірінші курс студенттерін бейімдеу процесін қамтамасыз ететін факторлар жиынтығы туралы әңгімелесу орынды:

- бірінші курс білім алушыларына білім беру қызметін сапалы және жақсы ұйымдастыру;

- білім алушылардың өзін-өзі басқару органдарының бірінші курс білім алушыларын бейімдеу үдерісіне қатысу;

- бейімделу кезеңінде бірінші курс білім алушыларына психологиялық қолдау көрсету (психологиялық қызмет, психологиялық-педагогикалық зерттеулердің ғылыми-проблемалық зертханасы);

- бірінші курс білім алушыларын академиялық емес іс-шараларға тарту (ғылыми және спорттық жұмыстар, көркем шығармашылық және т.б.)[8,9].

Осылайша, бейімделу үдерісінің сәттілігінің ықтимал жолдарының бірі бірінші курс білім алушыларын бейімдеу кезеңінде оқу үдерісінің тиімділігі мен сапалық мәселелерін шешу болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 31.01.2017 жылғы жолдауы.

2. Назарбаев Н.Ә. Білім мен ғылым – даму тетігі / Елбасының ҚР Білім және ғылым қызметкерлерінің III съезінде сөйлеген сөзі // Егемен Қазақстан, 13 қазан, 2004.

3. Авдиенко Г.Ю. Влияние мероприятий психологической помощи студентам в начальный период обучения на успешность адаптации к образовательной среде вуза // Вестник психотерапии. -2007. -№ 24. -С. 8-14.

4. Алёхин И.В. Изменение условий подготовки студентов высших учебных заведений и их адаптации в условиях трансформации российского общества // Вестник Башкирского университета. -2008. -№ 2. -С. 366-368.

5. Алтынова Н.В., Панихина А.В., Анисимов Н.И., Шуканов А.А. Физиологический статус студентов - первокурсников в условиях адаптации к обучению в вузе // В мире научных открытий. -2009. -№ 3-2. -С. 99-103.

6. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. - М.: Директ - Медиа, 2008. -134 с.

7. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений. -М.: Аспект Пресс, 2003. -363 с.

8. Антипова Л.А. Педагогические технологии успешной адаптации личности студента в процессе обучения в вузе // Казанский педагогический журнал. -2008. -№ 2. -С. 52-56.

9. Архипова А.А. Адаптация студентов как одно из условий самореализации личности // Педагогические науки. -2007. -№ 3. -С. 173-177.

10. Preview by scanning text (see Skimming and Scanning to Preview Text, pg. 32 Think Literacy: Cross-Curricular Approaches, Grades 7-12).

11. Marzano, R.J. & Pickering, D.J. Building Academic Vocabulary, 2005

Ғылыми жетекші: п.ғ.к., аға оқытушы Сейлхан Г.И.